

Загарій В.П. Аналіз наукових підходів до визначення сутності економічної безпеки / В.П. Загарій // Культура народів Причорномор'я, 2011. – №178. – С. 100-102

Постановка проблеми. Для утвердження самостійності й економічної незалежності України в світовому господарстві важливе значення має проблема економічної безпеки держави.

Дослідження сутності економічної безпеки може бути основою для розуміння інших складових національної безпеки, таких як політична, військова, екологічна, інформаційна, інтелектуальна. Пріоритет кожного з напрямків національної безпеки може визначатись відповідно до умов та обставин, які реально складаються в державі в даний момент часу. А враховуючи нинішню економічну ситуацію в країні, саме економічну безпеку можна визначити як найважливішу складову національної безпеки України. Без забезпечення економічної безпеки практично неможливо вирішити жодне із завдань, що стоять перед Україною. Проте на сьогодні в Україні не створено нормативно-правову основу (не розроблені і не прийняті відповідні концепція і стратегія) формування системи економічної безпеки у грошово-кредитній сфері. В існуючих нормативно-правових актах відсутні механізми реалізації загальнодержавної політики забезпечення безпеки, не окреслені системоутворюючі компоненти її регулювання й контролю, не наводиться класифікація специфічних небезпек, загроз і викликів поряд з потребами, цінностями і інтересами, що ними утискаються, вкрай мало конкретних рекомендацій виконавцям. Немає в них також і кількісних показників безпеки, критеріїв оцінки якості і ефективності діяльності з її підтримання і підвищення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам економічної безпеки присвячені праці багатьох українських та іноземних вчених, зокрема: В. Мунтіяна, В. Рубанова, В. Тамбовцева, Г. Плеханова, О. Дікарева, З. Варналія, А. Сухорукова, Б. Губського, О. Беляєва, О. Рудницького, І. Запоточного та інших. За результатами широких досліджень вчених можна виявити систему уявлень про економічну безпеку та

національну економічну безпеку, які стали ще більш актуальними в результаті виникнення необхідності вживання державних заходів щодо подолання наслідків економічної кризи.

Однак для того, щоб сформувати дієвий механізм забезпечення економічної безпеки потрібно з'ясувати не лише понятійний апарат економічної безпеки й найбільш впливові його фактори, а й взаємозв'язок складових даної категорії й механізм координації усіх її ланок.

Постановка проблеми. Метою статті є дослідження та систематизація наукових поглядів на проблему економічної безпеки, вироблення власних теоретичних рекомендацій щодо сутнісного розуміння даної категорії.

Виклад основного матеріалу. В процесі переходу до ринкової економіки все більш ваговою постає проблема економічної безпеки України, адже головним завданням держави є забезпечення стабільного розвитку економіки та добробуту громадян України, а економічна сфера є основною і забезпечує життєдіяльність інших сфер народного господарства.

Дослідження категорії “безпека” мають багатовікову історію, вона доволі давно стала предметом уваги вчених. Сьогодні безпеку визначають як “низький рівень загроз, які можуть перешкоджати стійкому функціонуванню певного суб'єкта” [3, с.53]; “стан, при якому будь-який суб'єкт знаходиться в стані захищеності і не підлягає негативному впливу будь-яких факторів” [1].

На наш погляд, дані визначення не є вичерпними, так як вони враховують лише об'єктивно стабільний стан захищеності суб'єкта від дії негативних факторів і зовсім не визначають динамізм даної категорії, тобто можливість впливу на появу загроз з метою збереження певного суб'єкта. Ми пропонуємо розглядати безпеку як стан обізнаності суб'єкта щодо можливих загроз для своєчасного вживання заходів по їх запобіганню.

Економічна безпека є основною складовою національної безпеки, яка, в свою чергу, виступає умовою збереження та примноження матеріальних та духовних цінностей як окремої особи, так і суспільства в цілому. Таким чином, чітке осмислення сутнісних меж економічної безпеки та її забезпечення, є

основою для створення засад поступального розвитку національної економіки.

В. Мунтіян зазначає, що економічна безпека – це “стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз” [3, с.53]. Схожої думки притримується І. Запоточний, де він визначає економічну безпеку як “стан економіки й інститутів влади, за якого забезпечено гарантований захист національних інтересів, гармонійний розвиток країни загалом...”[2, с.515]. Аналізуючи вище перелічені визначення, можна стверджувати, що автори розвивають ідею захисту національних економічних інтересів, тобто основу економічної безпеки вони вбачають саме в протекціоністському спрямуванні. Не можливо не погодитися з таким трактуванням, адже, слід згадати, що дослідження в області економічної безпеки на рівні держави особливо актуалізувалися в результаті виникнення економічної кризи в США, викликаній Великою депресією ще в 1929-1933рр.. Саме тоді виникла особлива потреба в дослідженні національної економічної безпеки. Російський вчений В. Рубанов, наприклад, розглядає економічну безпеку як “...мету, досягнення якої слід шукати на шляху виведення країни з якнайглибшої системної кризи.” [4] Результатом же досліджень американців в післякризовий час стало вдосконалення існуючих та винайдення нових економічних заходів, які значно підвищували саме рівень захищеності національної економіки. Сьогодні ж проблема вдосконалення економічних методів, спрямованих на забезпечення захисту економічної системи України в післякризовий період, є також дуже актуальною. Тому визначення вітчизняними вченими економічної безпеки як категорії, де основою виступає саме захист національної економічної системи та економічних інтересів як окремої особи, так і суспільства в цілому, є істинним і точним.

Деякі дослідники розглядають економічну безпеку не як стан захищеності економічної системи, а через стійкість економіки до дії дестабілізуючих факторів [5,6]. Стійкість економічної системи відображає стабільність, надійність і міцність її складових і зв'язків усередині системи та здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам. Але, якщо економіка держави

перестає розвиватись, то виникає ризик появи стійкої економічної кризи. А це, в свою чергу, призведе до зниження опірності та стійкості економічної системи. Таким чином, можна зробити висновок, що постійно зберігати стабільне положення економічна система не може. Тому під стійкістю економіки слід розуміти стійкий економічний розвиток її системи. Отже, ми можемо визначати економічну безпеку й через призму стабільного економічного розвитку.

Підтвердженням даної теорії є бачення економічної безпеки І. Запоточним, суть якої він вбачав у "...гарантуванні економічного розвитку України для задоволення соціальних та економічних потреб її громадян за оптимальних витрат праці і природоохоронного використання сировинних ресурсів довкілля." [2, с.516] Більш вичерпне визначення економічної безпеки як гаранту стабільного економічного розвитку та стійкості економічної системи, на нашу думку, дає О. Рудницький. Він вважає, що "економічна безпека – це стан економіки, при якому забезпечується достатньо високий і стійкий економічний розвиток; ефективно задоволення економічних потреб; контроль держави за рухом та використанням національних ресурсів; захист економічних інтересів країни на національному та міжнародному рівні." [7] Тобто, на відміну від підходу до розуміння економічної безпеки через ідею захисту, бачення економічної безпеки як основи економічного розвитку надає даній категорії більш динамічного характеру. Понятійний апарат економічної безпеки та механізми її забезпечення повинні розвиватись разом з економічною системою держави, яка перебуває під всезростаючим впливом внутрішніх та зовнішніх загроз.

Але окрім вищенаведених підходів до розуміння економічної безпеки як об'єкту дослідження можна виділити ще кілька думок вчених, які розглядають економічну безпеку дещо з іншої точки зору.

Так, О. Дікарев визначає економічну безпеку як "...таке поєднання економічних, політичних та правових умов, які можуть забезпечити довгострокове виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення найбільш ефективним способом." [8] Ми не повністю

поділяємо точку зору О. Дікарева та повинні апелювати до такого бачення економічної безпеки, адже її забезпечення передбачає не лише стабільність та безперебійність сфери виробництва, але й сталий розвиток соціальної сфери; забезпечення підтримки військового потенціалу країни (матеріальна основа військової безпеки); основу формування довгострокових міжнародних відносин України, знову ж таки, не тільки з-приводу виробництва та торгівлі.

Посилення впливу чинників економічної інтеграції та глобалізації на розвиток національних економік, зумовлює появу низки проблем економічної безпеки, що пов'язані з забезпеченням та відстоюванням національних економічних інтересів. Беручи до уваги даний факт, під економічною безпекою пропонують розуміти відновлення здатності національної економіки до самовідтворення і освоєння сучасної інноваційної моделі економічного зростання в умовах глобалізації соціально-економічних процесів та нових форм наддержавного рівня відносин. [3, с.11] Слід зазначити, що даний погляд на проблему економічної безпеки через призму можливості економічної системи до самовідтворення може існувати лише при досягненні сталого поступального розвитку як державних інституцій, здатних протидіяти загрозам реального часу, так і суспільства. Цей підхід в дечому перекликається з розумінням економічної безпеки, де основним моментом визначають сталий економічний розвиток. Але все ж дані підходи мають одну суттєву відмінність – це спрямованість забезпечення економічної безпеки. В описаному вище підході економічного розвитку економічна безпека характеризується внутрішнім сталим розвитком економічної системи, тоді як підхід, основою якого є самовідтворення економіки та освоєння інноваційної моделі зростання, розуміння економічної безпеки ґрунтується переважно на забезпечення розвитку та інтеграції національної економічної системи в світове господарство.

Висновки. Аналіз поглядів сучасних науковців на проблему визначення економічної безпеки як категорії економічної науки, не дав єдиного та чіткого розуміння сутності цього поняття. Але, з іншого боку, це надало нам можливість систематизувати основні думки вчених і виділити, як мінімум,

чотири підходи до розуміння сутності категорії “економічна безпека”:

- підхід, що ґрунтується на захисті економічної системи та економічних інтересів;
- підхід, в основі якого лежить стабільний економічний розвиток;
- підхід, основним акцентом якого є забезпечення довгострокового виробництва економічних ресурсів;
- підхід, основою якого є самовідтворення економіки та освоєння інноваційної моделі зростання.

Виокремлення даних підходів дало нам змогу сформулювати власне розуміння категорії “економічна безпека”. Ми пропонуємо розглядати економічну безпеку як збереження та захист економічної незалежності держави; можливість у власних інтересах приймати рішення щодо розвитку економіки; здатність зберегти вже досягнутий рівень життя населення і можливість його подальшого підвищення.

Список використаної літератури

1. Постанова Верховної Ради України від 16 січня 1997 року №3/97-ВР “Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України” // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №10. – с.85.
2. Запоточний І.В. Державне регулювання економіки: Навч. Посібник / І.В. Запоточний, В.І. Захарченко. – Х.: Одиссей, 2003 – 591с.
3. Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: матеріали Круглого столу (Київ, 1 листопада 2000 року) / Ред. С.І. Пирожков та ін.. – К: Нац. інститут укр.-рос. Відносин при Раді національної безпеки та оборони України, 2001. – 121с.
4. Рубанов В. Безопасность - лозунги, теория и политическая практика // Свободная мысль. 1991, №17.
5. Социальная и социально-политическая ситуация в России в 1994 г. (анализ и прогноз) / Под ред. Г.В.Осипова. М., 1995. - 82 с.

6. Тамбовцев В.Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура проблемы // Вестник Московского гос. ун-та. Сер. 6 "Экономика".- 1995.-№3.

7. http://www.nbu.gov.ua/Articles/Kultnar/knp86/knp86_48-53.pdf

8. www.univ.uzhgorod.ua/static/ndi/idurr/dikarev.doc